

CEHII DIN BANAT

EDITORI:
ALBERT ZSOLT JAKAB
LEHEL PETI

m COLECȚIA
MINORITĂȚI

CEHII DIN BANAT

**EDITORI:
ALBERT ZSOLT JAKAB
LEHEL PETI**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIEREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

| CLUJ-NAPOCA • 2018 |

Etnicitate și turism – cehii din Banat.

Studiu introductiv

| ALBERT ZSOLT JAKAB, LEHEL PETI |

Introducere • În prima jumătate a secolului al XIX-lea, coloniștii cehi s-au stabilit, cu precădere, în munții împăduriți de pe cursul inferior al Dunării din partea de sud-vest a României. Izolarea de grad înalt, caracteristică acestor coloniști, a avut ca efect constituirea unei organizări culturale și comunitare închise (de exemplu, cu o endogamie ridicată). Baza subzistenței a fost, la început, exploatarea forestieră, pe lângă care, acolo unde permitea mediul natural, au încercat să se ocupe și de agricultură tradițională.

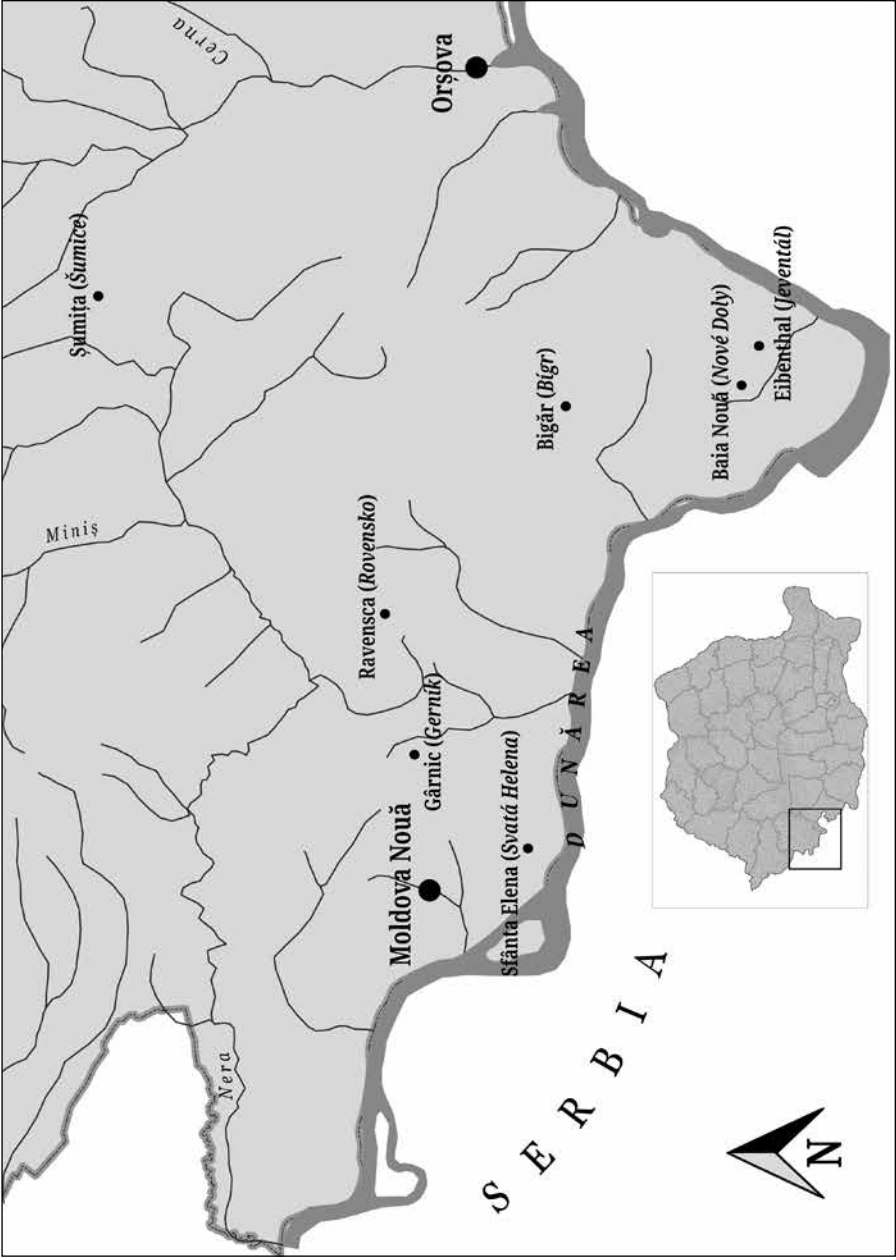
Înainte de schimbarea regimului, comunitatea cehă din România număra aproximativ 5 500 de persoane.¹ După 1989 are loc emigrarea tot mai accentuată a populației vorbitoare de limbă cehă și de religie romano-catolică. Recensământul din 1992 a numărat 5 797 de cehi în România, al căror număr a scăzut la 2 477 de persoane până la recensământul din 2011, ceea ce reprezintă o scădere de 57% în mai puțin de un deceniu. Cea mai mare comunitate de cehi trăiește în Eibenthal (Tisové Údolí), comună locuită de 310 persoane în 2011. Explicația acestei concentrații a populației constă în posibilitățile economice sporite și în pensiile de mineri, satisfăcătoare la nivel local.² Între timp, populația a îmbătrânit și în această localitate, astfel încât probabil va ajunge la soarta localităților parțial populate sau ale căror case sunt folosite numai tranzitoriu, în perioada concediilor de vară, de către descendenții localnicilor de altădată.

Activitatea lui Václav Mašek, preot paroh din Eibenthal, depășește cu mult cadrele slujirii spirituale, dat fiind faptul că joacă un rol-cheie în preservarea identității, a limbii și a conștiinței istorice de către comunitate. În decursul vieții și al carierei, parohul, activ și în prezent, a putut asista la reducerea treptată a comunității cehe din România. El ne spune din memorie datele demografice mai importante, referitoare la toate localitățile cehe. Potrivit relatării sale, populația satului Șumița era de 350 de persoane în 1968, cifră care a scăzut până în prezent la numai 50 de locuitori.³ Deoarece localitatea se află la o distanță mai mare de acele 5-6 sate cehe (Sfânta Elena/Svatá Helena, Gârnic, Ravensca, Bigăr, Baia Nouă, Eibenthal) care, deși sunt uneori mai greu accesibile și mai departe unele de altele, aparțin de aceeași microregiune, ea nu face parte din circuitul turiștilor care vin din patria-mamă.

1 Relatarea lui Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

2 Relatarea lui Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

3 Relatarea lui Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

Harta nr. 1. *Satele cehe din Banat*
Hartă realizată de Ákos Nagy și Ilka Veress.

Înapoierea este în mod clar perceptibilă la Șumița. Imaginea ferestrelor acoperite cu placaje, a porților și ferestrelor bătute în cuie, a străzii principale acoperite cu buruieni, a perimetrelor caselor, a buruienilor care cresc înalt pe lângă porți și a salcânilor sălbăticiți trimite la ideea că decizia foștilor locuitori este pentru totdeauna. Datele comunicate de preotul paroh reflectă o imagine tristă despre Ravensca. În 1968, numărul de locuitori ai satului era de 380; acesta a scăzut, între timp, la o cifră între 80 și 100.⁴ Mecanismele de depopulare au ajuns în stadiul cel mai avansat în aceste două localități.⁵

În unele localități (de exemplu, în Ravensca sau în localitatea menționată anterior, Șumița), depopularea a ajuns să fie aproape completă. Străzile acestor sate sunt dominate de ordinea și proporționalitatea, dar și de caracterul artizanal și de ornamentarea discretă și sofisticată a satelor cehe. Coloritul reținut, dar minuțios, ornamentele florale și geometrice pictate manual, cu mare migală, pe porțile de lemn, construite în fațadele stradale, reflectă simțul proporției, confortul și atenția pentru detalii. Porțile sunt blocate cu lacăt, obloanele ferestrelor sunt trase sau acoperite cu placaje și străzile satului sunt pline de buruieni.

Ce reflectă oare cifrele statistice? Ce fel de modele migraționale se manifestă aici și ce se întâmplă cu comunitățile de origine? Cum se transformă semnificațiile asociate cu locurile de origine în rândul emigranților cehi? Cum apare patria părăsită în discursul lor? Și cum influențează cehii din patria-mamă, aflați în căutarea ruralității tradiționale, a experienței exotice și a „călătoriei în timp”, etnicitatea cehilor din România?

Despre cercetare • István Horváth definește minoritatea din punct de vedere demografic și sociologic, respectiv pe baza inegalităților economice și de statut. În sistemul de relații minoritate-majoritate, relațiile demografice proportionale și cele de putere sunt determinante. Ele pot fi definite, în fond, ca relații de subordonare ierarhică (Horváth 2006: 157-166). Tipologia minorităților distinge între „minoritățile *indigene*, formate în urma colonizării, cele *regionale*, conturate pe parcursul procesului de construire a națiunii, *minoritățile naționale*, respectiv *minoritățile imigrante*” (Horváth 2006: 159).

În ceea ce ne privește, ne ocupăm de studierea minorității cehe începând din 2007. Pe parcursul deceniului care a trecut, această preocupare a însemnat monitorizare constantă și cercetări periodice de teren, centrate pe diferite proiecte. Între 2007 și 2009, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) a întocmit registrul instituțional al minorităților naționale din România în cadrul unui proiect mai larg.⁶ În cadrul proiectului respectiv, am evaluat starea minorităților naționale și a instituțiilor acestora (vezi Kiss 2010), ajungând să punem întrebări referitoare la structura politică, economi-

4 Relatarea lui Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

5 Relatarea lui František Draxel (*Cehii din Banat...* 2013).

6 Proiectul a fost coordonat de Albert Zsolt Jakab. Baza de date online, care sintetizează și prezintă rezultatele (*Instituțiile minorităților naționale – cadastru online*), poate fi accesată la adresa: <http://ispmn.gov.ro/page/instituțiile-minoritatilor>.

co-antreprenorială, bisericească și civilă a minorității naționale cehe. În 2008, am vizitat cele mai importante sate cehe și am realizat interviuri biografice cu persoane din elita comunității (lideri religioși, politicieni de nivel local și național, antreprenori etc.).

Parțial pe baza rezultatelor cercetărilor noastre și parțial din lucrările cercetătorilor proveniți din comunitățile locale, care consideră importantă perpetuarea și popularizarea propriei culturi, am editat împreună două volume de studii (Jakab–Peti ed. 2009a, 2009b). În cele mai multe cazuri, cercetările privind cultura și procesele sociale caracteristice minorităților naționale din România au fost inițiate de oamenii de știință din patria-mamă a minorităților respective. Din nefericire, aceste lucrări au ajuns să facă parte din viața științifică autohtonă numai în situații excepționale. Tocmai din acest motiv, am considerat important să identificăm aceste lucrări și să le introducem în circulația ideilor, atât la nivelul discursului public, cât și la cel al cercetării sociale. Astfel, am inclus în volumele noastre și analize traduse din limbile minorităților respective, semnate de cei mai buni cunoscători ai comunităților respective.

În 2010, am editat volume separate despre situația existențială a minorităților naționale cehă și slovacă din România și din Ungaria, în care am publicat studii dedicate unor teme precum bilingvismul, interferențele lingvistice, procesele identitare, eforturile de asimilare și asimilarea efectivă, conservarea culturii, relațiile și sistemele de relații interetnice, dar și problemelor istorice legate de migrația, stabilirea și strategiile comunitare ale minorităților cehă și slovacă (Jakab–Peti ed. 2010a, 2010b). În privința minorității cehe, considerăm important să evidențiem studiul semnat de Alena Gecse și Desideriu Gecse, care prezintă stabilirea cehilor în Banat, strategiile lor de conviețuire cu etniile înconjurătoare și legăturile lor culturale, precum și elementele etnice de identitate și instituțiile minorității cehe (Gecse–Gecse 2010). În urma schimbărilor sociale care au avut loc în secolul XX, dar și ca efect al migrației forței de muncă și al proceselor de asimilare provocate de schimbarea de regim din 1989, satele cehe au devenit inclusiv terenuri ale restructurării identității etnice. În acest sens, Sînziana Preda și-a dedicat studiul analizei aspirațiilor de migrație și identității cehilor din Banat (Preda 2010a și, într-o altă variantă, 2010b).

În 2016 am efectuat o cercetare concentrată, în primul rând, asupra satului Sfânta Elena, structurată pe mai multe etape. Pe parcursul cercetării, am încercat să urmărim punctele de vedere aplicate și în cadrul proiectului de cercetare intitulat *Manifestarea etnicității în comunitățile minoritare* (2011-2012), desfășurat sub egida Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.⁷ În acest fel, am remarcat influența uzului lingvistic, a instituțiilor locale care influențează etnicitatea, a politicii față de minoritățile naționale ale patriei-mamă, precum și a relațiilor economice asupra etnicității (vezi Kiss–Kiss 2018) – în mare parte, sub forma analizei „contextelor” de manifestare a

7 Proiectul a fost coordonat de Dénes Kiss și Lehel Peti. Principiile metodologice ale cercetării au fost elaborate de Dénes Kiss și au fost folosite de cercetători în cazul tuturor comunităților minoritare incluse în cercetare.

etnicității, conturate de Richard Jenkins (vezi Jenkins 2002: 255-261 și Jenkins 2008: 65-74). În cadrul cercetării, am acordat atenție deosebită influenței turismului provenit din patria-mamă și orientat spre aceste sate, ceea ce a reprezentat o situație specială față de toate comunitățile minoritare, studiate anterior pe baza unor principii similare.

În acest studiu am folosit inclusiv interviuri, respectiv fragmente din interviuri realizate în 2012-2013 pentru și incluse într-un film documentar despre cehii din Banat,⁸ respectiv ne-am bazat și pe observațiile lui Lehel Peti și ale Iuliei Hossu, consultanți de specialitate de la ISPMN, intervievați în cadrul filmului.

Situația economică • În perioada socialistă, majoritatea locuitorilor acestor sate au lucrat în așezările industriale din jur, în mine. După 1989, industria a intrat în declin, minele și industria grea au fost închise. De exemplu, mina de antracit de la Baia Nouă, deschisă în 1840, și-a încetat activitatea la mijlocul anilor 2000. În ciuda infrastructurii sale înapoiate, această mină – despre care un muncitor și-a amintit că minerii de aici lucrau din greu, cu forță manuală, folosind târnăcoape și lopeți – asigura traiul pentru 250 de muncitori înainte de accidentul soldat cu decese, în urma căruia a fost, în sfârșit, închisă.⁹ Pe lângă minerii cehi, la Baia Nouă lucrau români din Moldova și Oltenia, dar și nemți.¹⁰

Mina din Moldova Nouă și-a început funcționarea în 1962. Principala sursă de trai a familiilor consta în veniturile bărbaților angajați în minerit. De asemenea, la întreținerea familiilor a contribuit și producția de produse alimentare de casă, bazată pe forța de muncă a familiei și provenită din agricultura la scară mică. Pe lângă producția alimentară casnică a familiei, femeile active în cadrul fermelor familiale se ocupau și de vânzarea pe piață a produselor.¹¹ În unele localități au funcționat, pentru câțiva ani, fermele colective „6 Martie”, care erau însă, în mare parte, falimentare (vezi Gecse–Gecse 2010: 54). În Sfânta Elena, memoria colectivă consideră, de fapt, „un fel de tovărășie” această formă de organizare, în cadrul căreia localnicii și-au muncit pământurile în comun timp de o jumătate de deceniu. În perioada socialistă, importanța principală i-a revenit valorificării pe piață a laptelui și a produselor din lapte.¹² Anii de după începerea activității minei au adus un val de construcții în Sfânta Elena.¹³

Cehii au fost incluși în baza de date IPUMS (datorită ponderii mici a acestei minorități) cu o mostră redusă numeric (în 1992, pentru județul Caraș-Severin,

8 *Cehii din Banat. Minorități în tranziție*, 2013. Regizor: Bálint Zágoni, specialiști intervievați: Iulia Hossu și Lehel Peti, operator: Zoltán Varró-Bodoczi. Accesibil la adresa: <https://www.youtube.com/watch?v=9WbEtKYQOnE>.

9 Bărbat anonim, în vârstă, Baia Nouă (*Cehii din Banat...* 2013).

10 Bărbat anonim, în vârstă, Baia Nouă (*Cehii din Banat...* 2013).

11 Despre meseriile tradiționale, practicate în satele cehe, și despre caracterul agriculturii vezi, mai pe larg: Gecse–Gecse 2010: 49.

12 Pe baza interviului realizat cu Václav Pek (3 iunie 2008).

13 Pe baza interviului realizat cu Václav Pek (3 iunie 2008).

numărul de cazuri referitoare la cehi este de 370, în timp ce, până în 2002, numărul a scăzut la 279 pentru același județ).¹⁴

Tabelul nr. 1. *Implicarea etniilor română și cehă în diferitele ramuri industriale și de servicii în județul Caraș-Severin (populația rurală) – 1992*

Ramura industrială/de servicii	Români	Cehi
Agricultură, pescuit și exploatarea pădurilor	51%	54%
Minerit	6%	27%
Fabrici	16%	5%
Electricitate, gaz și apă	1%	0%
Construcții	4%	2%
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	3%	2%
Hoteluri și restaurante	1%	1%
Transport și comunicare	7%	2%
Servicii financiare și asigurări	0%	1%
Administrație și apărare	3%	1%
Servicii imobiliare și de afaceri	1%	1%
Educație	3%	1%
Sănătate și asistență socială	2%	0%
Alte servicii comunitare și personale	1%	2%
	100%	100%

Sursa: IPUMS, 1992

Implicarea ridicată a populației cehi în industria minieră este reflectată de datele recensământului din 1992. În minele încă funcționale la începutul anilor 1990 lucra 27% din populația cehă a județului Caraș-Severin. În același timp, statistica arată și gradul ridicat de implicare a populației cehi în activitatea agrară (54%).

14 Baza de date IPUMS din 2011 conține numai 165 de cazuri pentru județul Caraș-Severin. De aceea, nu vom mai prezenta datele din 2011.

Tabelul nr. 2. *Implicarea etniilor română și cehă în diferitele ramuri industriale și de servicii în județul Caraș-Severin (populația rurală) – 2002*

Ramura industrială/de servicii	Români	Cehi
Agricultură, pescuit și exploatarea pădurilor	54%	62%
Minerit	3%	20%
Fabrici	14%	5%
Electricitate, gaz și apă	1%	3%
Construcții	4%	2%
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	5%	2%
Hoteluri și restaurante	5%	0%
Transport și comunicare	1%	0%
Servicii financiare și asigurări	0%	0%
Administrație și apărare	5%	2%
Servicii imobiliare și de afaceri	1%	3%
Educație	3%	3%
Sănătate și asistență socială	2%	0%
Alte servicii comunitare și personale	1%	0%
Servicii gospodărești private	0%	0%
	100%	100%

Sursa: IPUMS, 2002

În același timp, datele recensământului din 2002 reflectă foarte bine scăderea importanței mineritului (cu 7%) și, în paralel, creșterea implicării în agricultură, respectiv în exploatarea forestieră (cu 8%) în județul cu cea mai mare pondere a populației cehe minoritare. Așadar, se poate presupune că în spatele datelor statistice care arată creșterea importanței activității agricole se află transferul muncitorilor disponibilizați din industria minieră și, într-o măsură mai mică, din fabrici, în domeniul agricol.

Până la sfârșitul anilor 2000, industria din regiune s-a prăbușit complet. În urma închiderii minelor, comunitatea cehă a ajuns într-o situație de criză și s-a văzut nevoită să-și regândească strategiile de viață. Migrația forței de muncă în străinătate s-a generalizat și valul de emigrare s-a intensificat.

După schimbarea de regim din România, activitatea agricolă bazată pe tracțiunea animală și pe mașinile agricole cu randament scăzut, apropiat de

nivelul producției complementare, gospodărești, de produse alimentare, s-a păstrat în câteva sate, fiind practică mai ales de pensionari. În anii de după schimbarea de regim, în urma începerii turismului în aceste sate, activitatea agricolă îndeplinește, în unele cazuri, la Sfânta Elena, rolul „fermei de prezentare”. Proprietarii acestor ferme dețin, de obicei, câte o vacă și câteva capre, ocupându-se cu producția privată de produse alimentare (lapte, brânză etc.). În acest context, prezentarea modului de producție pentru turiști are cel puțin aceeași importanță ca valorificarea produselor ca alimente.

În cazul localităților studiate, majoritatea tinerilor au emigrat din sate, acestea rămânând locuite numai de pensionari. Migrația intensă produce numeroase probleme sociale aparent fără soluție, printre care – asemenea situației din multe alte părți ale lumii – și abandonarea bătrânilor. În cazul generației de vârstă medie, motivul pentru care încă nu și-au urmat copiii deja emigrați constă în faptul că situația părinților lor în vârstă nu este rezolvată.¹⁵ După dispariția acestei generații, și acest grup de vârstă va părăsi satele cehe. În același timp, tinerii ai căror părinți nu au emigrat, din diferite motive, se pregătesc mental încă din perioada anilor școlari să emigreze pentru a lucra în Cehia după majorat.¹⁶ De asemenea, și posibilitatea continuării studiilor în Cehia a contribuit, pe lângă colapsul industriei de după schimbarea regimului din România, la procesele de depopulare. În anii 1990 și 2000, pentru studenții din învățământul terțiar din Cehia era de la sine înțeles că se vor încadra în muncă și se vor stabili în acest stat modern vest-european.

În rândul generației în vârstă domină sentimentul pierderii. Pe de o parte, membrii acestei generații consideră firesc faptul că tinerii trebuie să părăsească țara, din cauza lipsei mijloacelor de trai la nivel local și regional. Pe de altă parte, aceștia se consideră însă și marii perdanți ai prezentului. În loc de a se bucura de plăcerile pensiilor mari, promise de mineritul bazat pe simpla forță omenească și pe tehnici rudimentare, cu care s-au chinuit toată viața, bătrânii trebuie să se confrunte acum cu degradarea comunităților rurale și cu conștiința iminentei dispariții complete a acestora.

Membrii generației mai în vârstă, rămași în localitate, sunt foarte conștienți în ceea ce privește atrofierea comunității locale, precum și nesustenabilitatea modului de viață și a situației comunitare de dinaintea schimbării de regim. Fostul miner Iosif Nedved, pensionar din Eibenthal, urmărește contractarea spațiului său vital, a lumii locale cehe, prin „propria statistică”, scrisă de mână într-un caiet de matematică. După cum a relatat în filmul documentar, Eibenthal și Baia Nouă, care aparțin administrativ de aceeași localitate, numărau 487 de locuitori în 1999. Până în 2010, numărul de locuitori a scăzut la 310 persoane.¹⁷

15 Pe baza relatării lui František Draxel (*Cehii din Banat...* 2013).

16 Muncitor anonim, bărbat de vârstă medie, Sfânta Elena (*Cehii din Banat....* 2013).

17 Relatarea lui Iosif Nedved, Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

Relatarea lui Iosif Nedved și a parohului din Eibenthal, Václav Mašek, care a recitat pe de rost în fața camerelor statisticile etnico-lingvistice pentru aproape toate satele din microregiune, reflectă faptul că renunțarea la spațiul vital în curs de dispariție nu este ceva de la sine înțeles, ci un proces împovărător din punct de vedere mental și emoțional. „Statisticile personale” parcă reprezintă, pentru localnicii care trăiesc personal procesele de depopulare a satelor cehe și transformarea acestora în „vitrine etnice”, încercări simbolice de oprire a timpului.

Cehii din România au reușit să ajungă în patria-mamă prin rețele familiale și de rudenie, fapt care explică numărul relativ mic al țințelor migrației. Cehii din România și-au reprodus comunitățile în mod colonial în Cehia. Unul dintre lucrătorii migranți a oferit informații chiar și cu privire la o fabrică unde peste 60% din muncitori sunt cehi din România.¹⁸ Fabrica de anvelope Mitas din Praga a însemnat, pentru mai multe persoane, primul loc de muncă din Cehia: punctul de plecare în orientarea spre alte oportunități de angajare din patria-mamă (și, pentru unii, din Europa Occidentală) sau „platforma de lansare”, după cum a formulat un tânăr bărbat din Bigăr.¹⁹

Situația migrațională a inițiat procese paradoxale în privința aprecierii cehilor din România. În timp ce vizitatorii din patria-mamă trăiesc experiența exotismului autentic (dialectul ceh tradițional, regional etc.), lucrătorii migranți cehi se plâng din cauza faptului că sunt stigmatizați în Cehia, din cauza identificării lor cu statutul de lucrători migranți români²⁰ – așa cum se poate auzi adesea de la alți lucrători migranți din România, cu multiple afinități etnice și culturale. Așadar, cehii din România simt că cei din patria-mamă mențin granițe etnice clar delimitate, prin care îi separă pe ei.

Instituții politice • Înființată în 1990, Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România (U.D.S.C.R.) este organizația comună, de reprezentare a intereselor, dar și politică, a minorității slovace și cehe din România (vezi Kukucska 2016: 188-189), cu patru organizații teritoriale. Organizația Teritorială Zona Cehă a Banatului de Sud cuprinde organizațiile locale ale localităților cehe din județele Caraș-Severin și Mehedinți. Centrul Cultural Ceh, înființat în Moldova Nouă în 1994, funcționează, în același timp, și ca sediul din Banat al U.D.S.C.R. (vezi Kukucska 2016: 204). U.D.S.C.R. sprijină evenimentele școlare dedicate cultivării limbii cehe (vezi Kukucska 2016: 219), oferă sprijin politic și material pentru înființarea de școli noi și și-a asumat un rol principal în medierea între sfera politică și civilă din Cehia și minoritatea cehă din România, în coordonarea sprijinului primit (vezi,

18 *Cehii din Banat...* 2013.

19 Ion Mleziva, Bigăr (*Cehii din Banat...* 2013).

20 La o concluzie similară a ajuns și Sînziana Preda, care semnalează că „imigranților dându-li-se de înțeles că sunt, de fapt, «români», conotația peiorativă fiind evidentă” (Preda 2008: 509, 2010a: 252).

de exemplu, Kukucska 2016: 191, 193) și în asigurarea funcționării relațiilor diplomatice (vezi Kukucska 2016: 202, 230, 231 etc.). De asemenea, U.D.S.C.R. este activă în absorbția burselor de stat din Cehia, în dezvoltarea bibliotecilor locale (vezi Kukucska 2016: 191) și în subvenționarea formării profesionale în patria-mamă a profesorilor cehi din România (vezi Kukucska 2016: 194) sau în sprijinirea (re)introducerii predării limbii cehe, finanțată de Cehia (vezi Kukucska 2016: 197–198).

Învățământ și uz lingvistic • Limba primară de comunicare în aceste sate este și în prezent limba cehă. Începuturile predării în limba maternă datează de la mijlocul secolului al XIX-lea, aceasta fiind asigurată, la început, de coloniștii cu știință de carte și, mai târziu, de dascăli din Cehia (vezi Gecse–Gecse 2010: 52).²¹

În cele mai multe sate cehe învățământul elementar în limba maternă a fost asigurat până la începutul anilor 1970. Profesorii care au absolvit departamentul în limba cehă al Colegiului Pedagogic din Nădlac între 1972 și 1977 au jucat un rol important în școlile cehe prin organizarea unor activități de cultivare a tradițiilor și de păstrare a identității naționale în limba cehă (vezi Gecse–Gecse 2010: 52–53), chiar dacă ei înșiși au predat în școli în limba română. Începând din anii 1970, activitățile de la grădiniță și de la școala generală s-au desfășurat în limba română. Cu toate că membrii elitei locale cehe, puțini la număr, s-au opus trecerii de la limba de predare cehă la limba română în grădinițe și în școlile elementare, schimbul lingvistic a avut loc.²² În perioada socialistă, pregătirea profesională și cea liceală s-au desfășurat, de asemenea, în limba română, în unul dintre orașele portuare sau miniere de pe cursul inferior al Dunării (de obicei, în Oravița sau în Moldova Nouă), numărul celor care au avut parte de acest tip de educație fiind relativ redus (Gecse–Gecse 2010).

Trecerea la educația în limba română a afectat negativ competența în limba maternă a copiilor nativi cehi. Copiii cehi care au trecut la educația în limba română au ajuns să se exprime mai precis și folosind un vocabular mai bogat decât în comunicarea în dialectul ceh din cadrul familial sau cu vecinii.²³

Eliminarea limbii cehe din educație indică limitarea funcțională și reducerea prestigiului dialectului local, precum și faptul că, în epoca socialistă, comunitatea cehă a considerat însușirea la nivel înalt a limbii române garanția esențială a succesului în viață. În aceeași perioadă, pe lângă educația școlară, și angajarea în industria grea sau în minerit a facilitat

21 Potrivit descrierii realizate de Alena Gecse și Desideriu Gecse, educația în limba cehă a fost suspendată între 1920 și 1929, cursurile desfășurându-se în limba română, după care, cu scurte întreruperi, au început să sosească din nou cadrele didactice de limbă maternă cehă (vezi Gecse–Gecse 2010: 52).

22 Vezi, de exemplu, evocarea lui Václav Mašek și Alena Gecse (*Cehii din Banat...* 2013).

23 Vezi, de exemplu, relatarea lui Václav Mašek (*Cehii din Banat...* 2013).

învățarea limbii. Cu toate acestea, la nivelul sferei private, limba comunicării cotidiene a rămas limba cehă, reprezentând un marcant factor generator de etnicitate în mediul din Banat, caracterizat prin diversitate etnică și culturală, pe lângă religia romano-catolică și conștiința comunitară, respectiv modul de viață specific al locuitorilor acestor sate.

Limba cehă va fi introdusă ca materie separată în 1998, pe baza sprijinului unor profesori cehi din patria-mamă, predarea tuturor celorlalte discipline continuând însă în limba română.²⁴ Bineînțeles că, la școală, profesorii nu au predat dialectul local, ci limba standard vorbită în Cehia. Succesul programului a fost atât de mare, încât, deja în 2002, a fost organizat și primul concurs de limbă cehă în Moldova Nouă, la care au participat 40 de elevi din 7 școli cehe (vezi Kukucska 2016: 219).

Oamenii nu numai că vorbesc și ascultă limba, ci o și manifestă și reprezintă, din motive simbolice și practice. Interpretarea textelor și a mesajelor prezentate în diferite locații ne poate duce mai aproape de înțelegerea comportamentului lingvistic al comunității care folosește limba. Dacă limba vorbită și ascultată, respectiv cea reprezentată în spațiul public corespund în mare parte, atunci vitalitatea lingvistică a comunității se află la un nivel extrem de înalt (cf. Shohamy–Gorter eds 2009). Peisajul lingvistic al satorlor cehe trebuie studiat în sistemul de relații între limba oficială de stat și uzul lingvistic minoritar. Punctele noastre de vedere trebuie să se refere la funcția comunicativă a reprezentării limbii, respectiv la locul, dimensiunile, designul (aranjare, grafie/fonturi, culoare, material etc.) și stilul lingvistic al semnelor lingvistice și al inscripțiilor (cf. Sloboda 2009: 181).

Inscripțiile din spațiile publice ale localităților, din centre și din apropierea școlilor, a bisericilor și a magazinelor se împart între limbile română și cehă. Plăcile cu numele localităților și ale instituțiilor sunt inscripționate în ambele limbi. De asemenea, sunt bilingve și hărțile și prezentările istorice ale localităților. Diferențele pot fi sesizate prin compararea textelor, în cele mai multe cazuri, neoficiale, din spațiile semipublice sau private, cu cele oficiale, venite din centrele de putere. Epitafurile din cimitire, inscripțiile de pe statuile (cu caracter religios) din spațiile publice, din interiorul bisericilor, al școlilor, al grădinițelor prezintă, în concordanță cu uzul lingvistic minoritar intens, limba cehă. Anunțurile de interes local (programele de circulație ale autobuzelor private, anunțurile care prezintă posibilități de excursii, apelurile către populație etc.) apar, cu precădere, în aceeași limbă. În schimb, reglementările, apelurile și informările care se încadrează în discursurile puterii (anunțurile de angajare, informațiile despre admitere, instrucțiunile etc.) sunt deja publicate în limba statului.

În Sfânta Elena și în Eibenthal, cele două localități de primă importanță din punctul de vedere al turismului cehilor din patria-mamă, peisajul lingvistic este dominat de inscripțiile în limba cehă din zona birtului și a magazinului, precum și în reclamele comerciale și în inscripțiile care li se adre-

sează turiștilor cehi, de la festivalul folcloric organizat anual.²⁵ Anunțurile expuse în ferestrele caselor îi informează în limba cehă despre posibilitățile de cazare și masă.

Așa cum ne anunță și placa comemorativă bilingvă (în cehă și în română) de pe peretele școlii din Sfânta Elena, școala elementară a fost construită între 1996 și 1998, în cadrul unei colaborări dintre România și Cehia. La data vizitei noastre, peisajul lingvistic al școlii prezenta un aspect amestecat (ceh și românesc). Potrivit profesorului Petr Skorepa, venit din Cehia, care, în 2013, a predat la Sfânta Elena, în clasele I-VIII au fost încadrați 90 de copii de etnie cehă în 1999. Până în 2013, numărul acestora a scăzut la 27, în special din cauza migrației etnice în Cehia. În Gîrnic nu mai există grădiniță și, în 2013, profesorul ceh prevedea desființarea școlii din sat în câțiva ani, similar situației din 2012 de la Șumița, când la școală s-a înscris un singur copil.²⁶

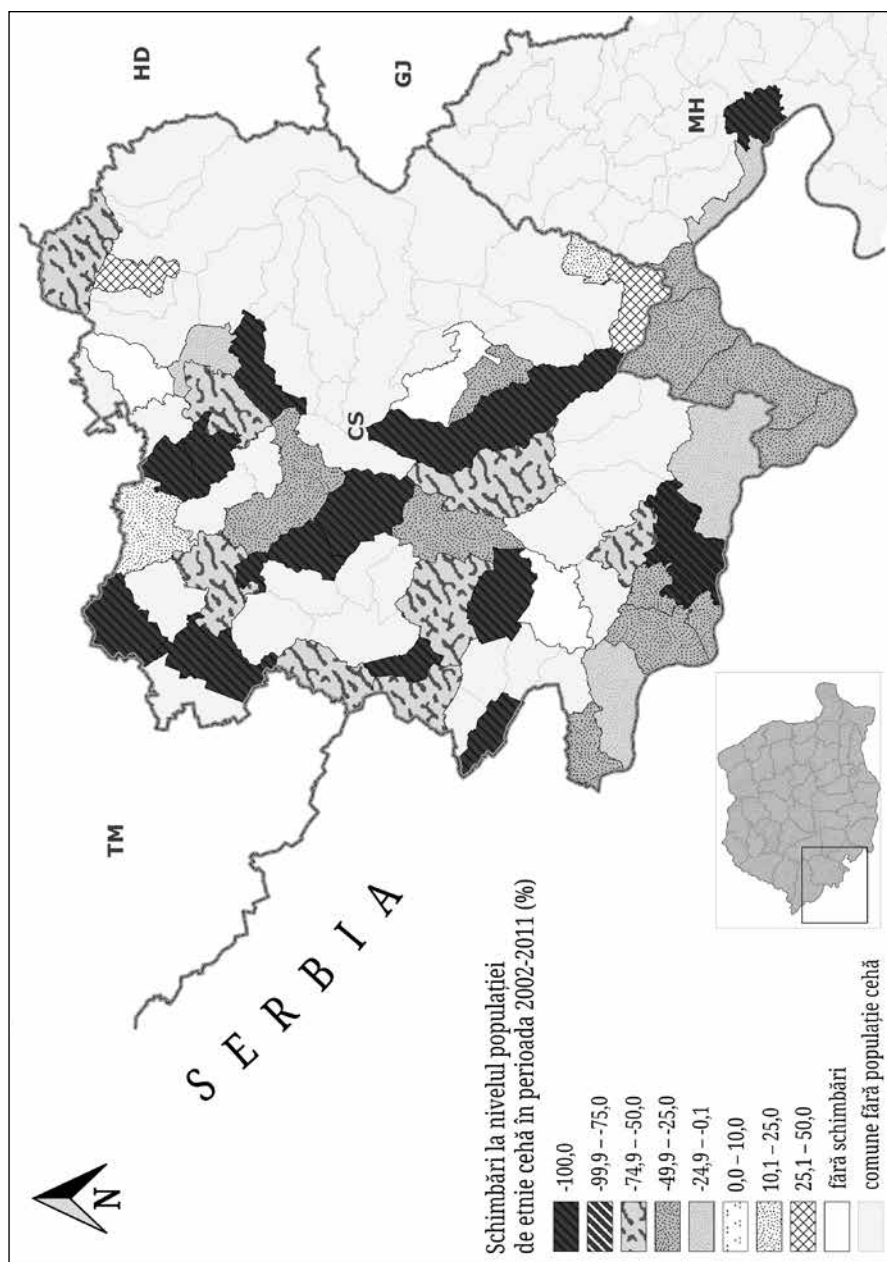
Predarea limbii cehe ca materie separată este asociată probabil și cu acele procese care au făcut din limba cehă un instrument de obținere a succesului în sfera economică. Așa cum am arătat deja, începând din anii 1970, după desființarea educației în limba maternă, cehii au început să considere limba română singurul instrument de afirmare în afara lumii locale, a cărei însușire crește șansele copiilor de a obține succes în viață. În schimb, odată cu începerea migrației în Cehia, au apărut și noile modele de asigurare a traiului, care au crescut valoarea cunoașterii și, indirect, prestigiul limbii cehe.²⁷

Problema vitalității lingvistice este legată și de declinul populației, așa cum ilustrează și hărțile lingvistice de mai jos.

25 Vezi știrea Observator TV publicată pe YouTube. Data publicării: 17 august 2017. Adresa web: <https://www.youtube.com/watch?v=2JkxnmPI6lU>. Data accesării: 12. 03. 2018.

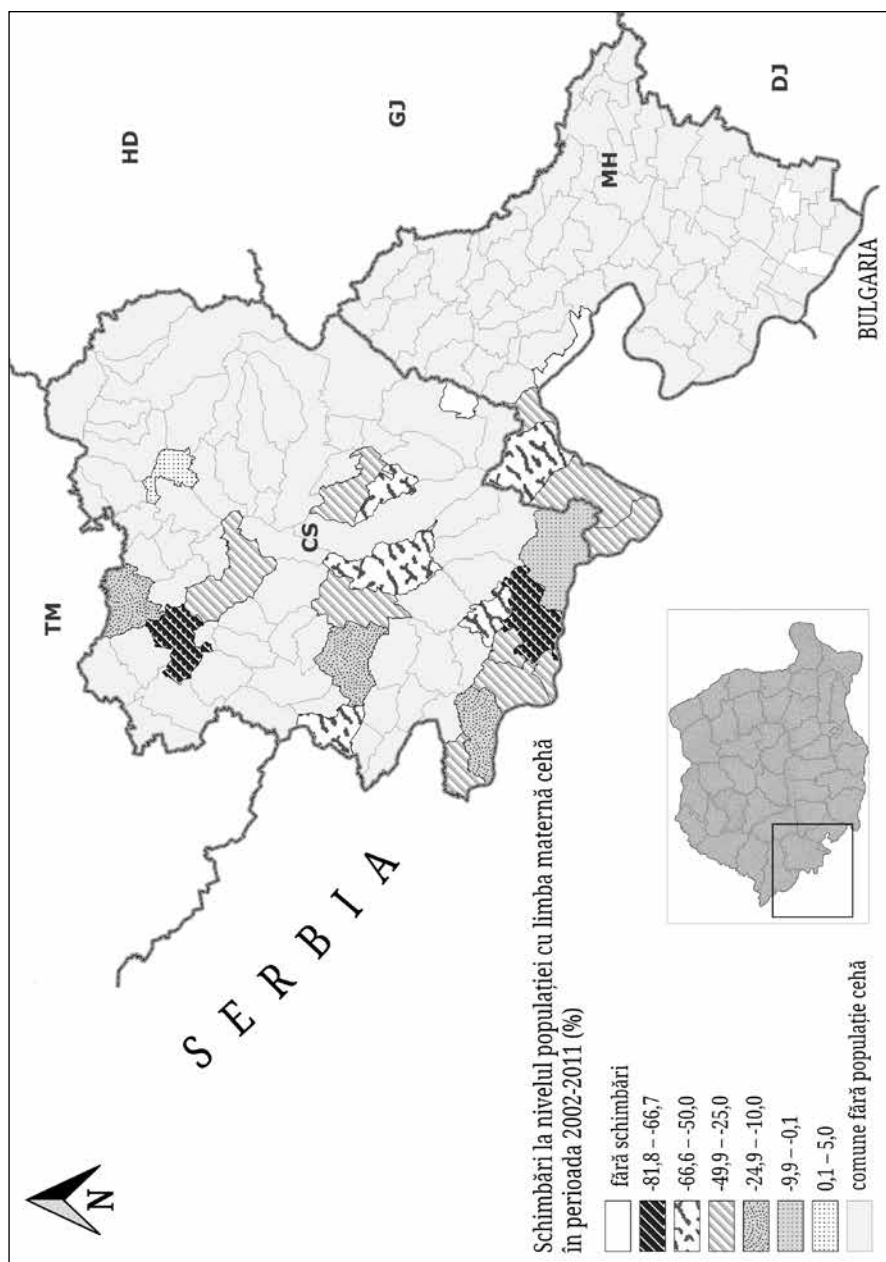
26 Olteanu Francisc, profesor, Șumița (*Cehii din Banat...* 2013).

27 Procesul este asemănător cu cel descris de Ilka Veress în cazul comunității grecești din România, de la Izvoare (vezi Veress 2018). Autoarea constată faptul că, în cazul comunității grecești cercetate, schimbul lingvistic și aspirația spre revitalizarea lingvistică evoluează în paralel, cea din urmă datorându-se faptului că „patria-mamă, existentă până acum numai la nivel virtual, devine o țară țintă pentru migrație” (Veress 2018). Tendințe similare pot fi observate și în cazul ceangăilor din Moldova, la care, din cauza devalorizării, limba asociată cu etnicitatea ceangăiască a ajuns în ultima fază a schimbului lingvistic (vezi Tănczos 2012). Cu toate acestea, datorită migrației forței de muncă în Ungaria și a redescoperirii valorii de utilizare a limbii, dincolo de spațiul vital local și de sfera informală, numeroși ceangăi au început să își privească limba maternă într-un mod pozitiv și și-au înscris copiii într-un program de însușire a limbii maghiare finanțat de Ungaria, care își propune ca obiectiv revitalizarea lingvistică (vezi Peti 2017: 130-131).

Harta nr. 2. Diferența dintre numărul locuitorilor de etnie cehă în anii 2002-2011 în județele Caraș-Severin și Mehedinți

Sursa: ISPMN; hartă realizată de Ákos Nagy și Ilka Veress.

Harta nr. 3. Diferența dintre numărul vorbitorilor de limba cehă în anii 2002-2011 în județele Caraș-Severin și Mehedinți

Sursa: ISPMN; hartă realizată de Akos Nagy și Ilka Veress.

Comunitatea etnică rurală cehă din județul Caraș-Severin a avut un statut social inferior față de populația rurală majoritară română, după cum reiese din analizele privind nivelurile de educație ale celor două etnii din județ, care indică diferențe semnificative, în sensul superiorității nivelului educațional al etniei române față de cehi.

Tabelul nr. 3. *Structura educațională a populației rurale cehe și române în județul Caraș-Severin în 1992*

Nivel educațional	Români	Cehi
Nu răspunde	13%	14%
Fără studii	5%	2%
Cursuri de alfabetizare	0%	0%
Învățământ primar	27%	31%
Învățământ secundar inferior	37%	41%
Educație specială	0%	0%
Învățământ secundar teoretic	2%	0%
Învățământ secundar vocațional	7%	4%
Școală secundară de ucenici	7%	5%
Învățământ postliceal tehnic	1%	1%
Universitate/școală superioară	1%	0%
Necunoscut	0%	0%
	100%	100%

Sursa: IPUMS, 1992

Tabelul nr. 4. *Structura educațională a populației rurale cehe și române în județul Caraș-Severin în 2002*

Nivel educațional	Români	Cehi
Nu răspunde	10%	11%
Fără studii	4%	3%
Cursuri de alfabetizare	0%	0%
Învățământ primar	23%	35%
Educație specială (2002)	0%	0%
Învățământ secundar inferior	36%	37%
Educație specială	0%	0%
Învățământ secundar teoretic	3%	1%
Învățământ secundar vocațional	8%	4%
Școală secundară de ucenici	11%	6%
Învățământ postliceal tehnic	1%	0%
Cursuri de calificare	0%	0%
Universitate/școală superioară	1%	0%
Necunoscut	1%	2%
	100%	100%

Sursa: IPUMS, 2002

Biserica • Pentru comunitatea cehă din România, majoritatea de religie romano-catolică, limba liturghiei a fost dialectul ceh local. Congregațiile bisericilor romano-catolice construite în satele cehe la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX²⁸ erau deservite de patru preoți în anul de început al cercetării noastre (2008). În biserica catolică din Sfânta Elena slujbele se țin în limba română, deoarece preotul nu cunoaște limba cehă, în timp ce membrii congregației înțeleg fără probleme limba română.²⁹

În urma scăderii considerabile a importanței școlii în conservarea limbii cehe locale, rolul primar în reproducerea etnicității cehe i-a revenit (și îi revine până în prezent) bisericii. Parohul din Eibenthal, Václav Mašek, a exprimat această idee în felul următor: *Rolul bisericii să știți că are două pagini: și partea civilă, și partea spirituală. De exemplu, partea civilă: dacă n-ar exista biserica,*

28 Pentru anii de construcție a bisericilor din fiecare sat, vezi Gecse–Gecse 2010: 49.

29 Informator anonim (născut în 1948), în compania lui Václav Pek (3 iunie 2008).

*probabil nu s-ar mai vorbi limba cehă. Partea duhovnicească spirituală: la noi [...] aproape 90% oamenii frecventează biserica.*³⁰

Asemănător situației descrise de Dénes Kiss și Tamás Kiss în cazul minorității croate (crașovene), religia catolică și articularele simbolice spațiale ale acesteia (construcțiile sacrale minore, stilul arhitectural al bisericilor, utilizarea simbolurilor religioase în cazul caselor etc.) constituie cel mai important mod de exprimare a delimitării de românii majoritari și în situația minorității cehe (vezi Kiss–Kiss 2018). Ca și în cazul comunității croate, trei din cei patru preoți care slujesc în satele cehe sunt absolvenții facultății de teologie catolică din Alba Iulia, ceea ce are drept rezultat faptul că „pregătirea preoților [...] nu-i apropie pe aceștia de cultura românească (așa cum se întâmplă, de exemplu, în cazul ceangăilor)” (Kiss 2018). Cu toate acestea, faptul că la Sfânta Elena slujbele au deja loc în limba română indică prioritatea elementului religios, cel puțin în unele situații, față de limbă, în articularea identității.³¹ Se poate presupune că unul dintre factorii de atracție ai bisericii baptiste din Sfânta Elena constă, pe lângă nivelul ridicat de organizare, în folosirea limbii materne în ceremoniile religioase.³²

Parohul Václav Mašek, care a asigurat singur, timp de decenii, serviciul religios pentru mai multe sate, a reprezentat în epoca socialistă și continuă să reprezinte și în prezent aproape o instituție în sine.³³ Înainte de schimbarea de regim, parohul a introdus în secret cărți liturgice în limba cehă în congregațiile slujite de el. Potrivit relatării sale, dacă mai au loc, foarte rar, ceremonii religioase (altele decât înmormântările), acestea reprezintă numai rezultatul sentimentelor nostalgice ale familiilor care se mai întorc în vizită și care consideră important ca ceremoniile de căsătorie sau de botez să aibă loc în satul natal.

Congregația baptistă din Sfânta Elena a fost înființată în 1921.³⁴ În prezent, practicile religioase ale acestei comunități numeroase au loc tot în limba cehă.³⁵ Bucurându-se de sprijinul bisericii și în cadrul instituțional al acesteia, funcționează și o orchestră de mandoline, de tineret. Până în 1966, biserica lor

30 Václav Mašek, paroh din Eibenthal (*Cehii din Banat...* 2013).

31 Acest proces al schimbului lingvistic și al asimilării, efect al atașamentului față de identitatea religioasă (în ciuda schimbării uzului lingvistic în cadrul liturghiei), a fost descris de Gábor Barna în 1996, în cazul unei comunități reformate maghiare din Slovacia (Barna 1996). Cercetarea lui Vilmos Tanczos referitoare la ceangăii din Moldova a urmărit fenomene similare (cf. Tanczos 2012) și merită menționat și studiul lui Klára Sándor (Sándor 1996), în același sens.

32 István Higyed menționează faptul că la biserica baptistă „se țin și predici în limba română, în anumite cazuri” (Higyed [s.a.]), însă noi înșine nu am observat acest lucru.

33 Referitor la biografia sa și la rolul pe care l-a jucat în conservarea identității comunității cehe, vezi, mai pe larg, Gecse–Gecse 2010: 57–58.

34 Pe baza interviului realizat cu Václav Pek (3 iunie 2008). În prezentarea sa asupra istoriei bisericii și a congregației reformate trecute la baptism, István Higyed datează în 1924 formarea congregației neoprotestante (vezi Higyed [s.a.]), în timp ce Alena Gecse și Desideriu Gecse oferă ca dată anul 1921 (vezi Gecse–Gecse 2010: 49).

35 Potrivit relatării lui Václav Pek, lider comunitar (sau, așa cum s-a numit el însuși, „prezbiter baptist”), congregația numără 55 de membri, însă la întâlnirile de duminică se adună chiar aproape câte 100 de participanți (*Cehii din Banat...* 2013).

a funcționat ca biserică reformată, în care, după al Doilea Război Mondial, s-au ținut, din când în când, slujbe religioase chiar și în limba maghiară și, mai târziu, în cehă (vezi Higyed [s.a.]).³⁶ Pastorul reformat István Higyed descrie modul în care „congregația a fost condusă de către administratorii bisericești, care citeau texte în cadrul slujbelor și distribuiau chiar și împărțășania” (Higyed [s.a.]). Același autor constată și rolul dificultăților specifice zonei de frontieră în faptul că servirea pastorală a congregației reformate a devenit imposibilă, astfel încât, în 1978, chiar și cei care până atunci și-au păstrat religia reformată s-au convertit la credința baptistă, după care congregația baptistă a preluat și biserica în 1982 (vezi Higyed [s.a.]).

Rolul statului ceh în păstrarea identității minorității cehe • Rogers Brubaker distinge între patru forme de naționalism care nu caută înființarea unui stat separat: naționalismul „naționalizant” (care „implică revendicări formulate în numele unei «națiuni de bază» sau al unei naționalități”), naționalismele „patriilor naționale externe” („orientate spre comunitățile etno-naționale înrudite, ai căror membri sunt rezidenți și cetățeni în alte state”), naționalismul minorităților naționale („atitudini care implică, în mod caracteristic, autointerpretarea în termeni specific «naționali» și nu «etnici», revendicarea recunoașterii naționalității etno-culturale distincte și afirmarea unor drepturi culturale și politice colective, pe bază de naționalitate”) și naționalismul național-populist („orientat spre protecția economiei, limbii și obiceiurilor naționale sau a patrimoniului cultural împotriva presupuselor amenințări din exterior”) (Brubaker 1998: 276-277).

Cehia, respectiv diferitele organizații din această țară, prin sprijinul sociale (pentru asigurarea infrastructurii de bază și a îngrijirii medicale locale), dar și prin cel oferit în vederea conservării culturale și lingvistice, sunt prezente, direct sau indirect, în viața minorității cehe din România.

„După revoluția din 1989 din România, statul ceh a încercat, prin ambasada sa de la București și prin fundația «Človek v tísní» («Omul la strâmtoare»), să îmbunătățească condițiile de trai ale cehilor din Banatul de Sud, implicându-se în diferite acțiuni și proiecte edilitar-gospodărești precum introducerea curentului electric, a televiziunii, a telefoniei fixe și mobile, repararea și chiar asfaltarea unor drumuri de acces, construirea de școli, încurajarea agroturismului etc.” (Gecse–Gecse 2010: 55). De exemplu, la ședința din 18 februarie 1995 a Consiliului de coordonare zonală U.D.S.C.R., ambasadorul ceh, Jaromir Kvapil, a expus posibilitatea alocării de către guvernul ceh a unui fond de dezvoltare pentru satele cehe din România în valoare de 30 de milioane de coroane (2 miliarde de lei) (vezi Kukucska 2016: 206). Potrivit părții cehe, fondul de dezvoltare ar servi, cu colaborarea guvernului român, la sprijinirea unor proiecte. „Proiectele ar trebui să vizeze reconstrucția și dotarea școlilor cehe, reparații de drumuri comunale și județene din zonă, lărgirea rețelei de telefonie, asigurarea de dispensare rurale” (Kukucska 2016: 206). Începând din 2006, dato-

36 Václav Pek datează ultima slujbă reformată ținută în biserică în anul 1966.

rită sprijinului unei organizații civile din Cehia, Charita Hodonin, au început să funcționeze centre de îngrijire socială în toate cele șase localități cehe, cu câte un singur asistent medical din Cehia în patru și cu câte doi în două dintre localități (vezi Kukucska 2016: 241). Așadar, pe lângă ajutoarele de stat venite din Cehia, acordate în vederea dezvoltării infrastructurii locale, în satele cehe din România ajunge și sprijinul sferei civile din patria-mamă, sub coordonarea organizației comune de reprezentare a intereselor minorității slovace și cehe din România, U.D.S.C.R.³⁷

Investițiile infrastructurale realizate de statul ceh și de organizațiile non-guvernamentale din patria-mamă reprezintă un model aparte al dezvoltării rurale în satele montane din România, care seamănă poate cel mai mult cu politica de sprijin a statului german pentru protecția moștenirii culturale a satelor săsești din România. Cu toate că scopul acestor dezvoltări infrastructurale constă, în cazul satelor cehe, în fixarea populației rurale în zonele respective, satele individuale se află, de fapt, în faza finală a dizolvării comunităților locale (de exemplu, Șumița) sau vor ajunge probabil în această fază în decurs de un deceniu (Eibentahl și Sfânta Elena, care încă mai dispun de o existență comunitară autonomă). Există și sate situate în zone montane pitorești în care a început procesul de achiziționare a caselor în vederea transformării în case de vacanță de către populația urbană înstărită din apropiere sau chiar din regiuni mai îndepărtate. Această situație seamănă cu procesele de schimbare a funcției care au loc în regiunile rurale din vecinătatea marilor orașe din România, peisajul rural ajungând să deservească și aici consumul urban și dorința de a trăi o altfel de experiență a spațiului.

Identitatea locală cehă • Pe lângă asumarea identității locale cehe, în cazul căreia diferențierea se realizează prin raportare la cehii din patria-mamă, se observă și faptul că membrii acestei comunități se referă la sine, în calitate lor de lucrători migranți, ca fiind români. În contextul din Cehia, acest aspect nu anulează însă conținuturile prezentate anterior ale etnicității cehe, provenite, în primul rând, din diferențele lingvistice și religioase, dar și din conștiința puternică a identității locale. În patria lor natală, etnicitatea cehă este consolidată de reproducerea permanentă a graniței culturale menținute de națiunea majoritară. În schimb, în Cehia, conștientizarea diferențelor culturale, de mentalitate și de mod de viață, lingvistice etc. determină o deplasare a loialității în direcție românilor: *Minoritatea cehă din România e considerată, suntem considerați români, în schimb în România suntem cehi. Asta e o realitate care cred că nu va dispărea ușor*.³⁸

37 Cronologia istorică a cehilor din România menționează faptul că, la ședința Consiliului de coordonare al U.D.S.C.R. din 30 ianuarie 1993, de la Eibenthal, pe ordinea de zi a figurat și următorul punct: „Urmează discuțiile cu reprezentanții Asociației pragheze pentru Ajutorul Compatrioților din România. Aceștia oferă un ajutor sub forma unor mașini, care să faciliteze transportul în localitățile izolate cu populație cehă” (Kukucska 2016: 200).

38 Ion Mleziva, Bigăr (*Cehii din Banat...* 2013).

Întâlnirea cehilor din România se organizează bianual în diferite orașe din Cehia în care s-au format comunități mai importante, de exemplu, în Žatec (în special cei veniți din Sfânta Elena, împreună cu patru familii din Bigăr) sau în Plzeň (mai ales migranți din Gârnic și din Ravensca, dar și din alte sate din aria teritorială a Moldovei Noi).³⁹ Aceste evenimente comunitare reprezintă ocazii pentru reproducerea și consolidarea etnicității cehice locale.

Turism etnic • Regimul comunist a exercitat un control strict asupra mobilității internaționale a populației și a obstrucționat emigrarea (în masă) (cf. Mueller 1999: 702, Horváth 2012: 199). În urma schimbării regimului, imigranții reprezintă sursa principală de informații a cehilor din patria-mamă cu privire la comunitatea cehă din România, ceea ce a declanșat un val de turism în satele lor. Caracterului etnic îi revine un rol important în rândul motivațiilor pentru „consumul” mediului tradițional și pentru turismului care oferă și posibilitatea „călătoriei în timp”. Ținta principală a acestui turism este Sfânta Elena – respectiv, în timpul festivalului de vară, Eibenthal –, sat care, vizitat în lunile estivale, prezintă imaginea unei comunități înfloritoare și pline de viață. Terasa din fața birtului este plină de oameni și, la sfârșitul săptămânii, satul mișună de cei care se grăbesc la biserică. Toți acești indivizi sunt însă fie turiști, fie localnici emigrați, care își petrec aici concediul de vară, prezenți în localitate numai temporar. „Priveliștea estivală” a satelor include atât jeepurile cu plăci de înmatriculare de Cehia, cât și grupuri de tineri, care fac excursii cu rucsacul în spate în regiune. O mare parte din drumurile care duc în aceste sate, trecând prin serpentine, păduri și zone cu căderi de stânci, prezintă provocări serioase șoferilor. Majoritatea sunt drumuri neasfaltate, însă există și câteva șosele amenajate cu sprijinul statului ceh. În schimbul dificultăților de acces, pe vizitatori îi așteaptă un peisaj variat și romantic. Drumul oferă uneori priveliștea Dunării șerpuitoare în adâncuri, alteori duce îndelung prin păduri dense, pentru a se deschide mai pe urmă spre câte o vale întinsă, cu șiruri de case construite într-o armonioasă ordine: un sat ceh. Culorile cel mai des folosite (maroul, albul, albastrul și verdele) apar pe case specifice, proporționale, construite la o scară umană. Porțile și frontoanele caselor prezintă ornamentații florale. Un tânăr antreprenor, emigrat din Sfânta Elena în Cehia, asigură curse regulate cu autobuzul între satele cehice din România și marile orașe din Cehia.

Éric Menson-Rigau folosește conceptul de *vendre du rêve* („vânzare de vise”) pentru situația în care turistul care vizitează un obiect arhitectural sau o atracție participă astfel la moduri de viață care nu au existat niciodată în forma respectivă, fiind vorba despre vânzarea iluziei unei alte lumi sau a unui alt mod de viață (Menson-Rigau 2000: 92-102).⁴⁰ În cazul nostru, turismul ru-

39 Josef Hružka, antreprenor, Sfânta Elena/Žatec (*Cehii din Banat...* 2013).

40 Autorul francez a creat conceptul pentru turismul bazat pe castelele de pe Valea Loirei deschise publicului. În schimbul biletului de acces, vizitatorul găsește aici o lume organizată și ordonată, pe care are posibilitatea să o experimenteze, fiind vorba despre vânzarea unei idile construite artificial.

ral de coloratură etnică exercită o atracție în special asupra descendenților migranților care și-au părăsit satele natale.

Un eveniment important, care sprijină turismul orientat spre regiunea Dunării, este festivalul folcloric organizat în diferite localități cehe începând din 1993.⁴¹ La acest eveniment, inscripțiile de pe corturile care le oferă turiștilor mâncăruri gătite în casă sunt în limba cehă. Obiectivul principal al festivalului din Eibenthal constă în deservirea turismului etnic, cel mai important public-țintă fiind turiștii cehi din patria-mamă. Potrivit estimărilor media, festivalul găzduiește anual aproximativ 1 000 de turiști cehi.⁴²

Între localnici și turiști s-a stârnit o controversă interesantă atunci când o întreprindere care produce energie verde a instalat mai multe turbine de vânt la periferia satului, realizând astfel o importantă dezvoltare infrastructurală. În timp ce localnicii s-au bucurat de posibilitatea vânzării terenurilor la prețuri bune, de dezvoltările aduse de întreprindere și de celelalte beneficii, turiștii din patria-mamă au vorbit despre o „crimă împotriva naturii”.

Spre deosebire de cehii din Banat implicați în migrația etnică,⁴³ cehii din patria-mamă interpretează depopularea satelor în contextul narativei pierderii provocate de globalizare. Elementul esențial al acestei narative constă în sentimentul pierderii localităților cehe, aflate în proces de eliminare treptată/transformare graduală în urma migrației etnice. În acest discurs, localitățile cehe denotă spațiul vital și etnicitatea tradițională („peisaj natural virgin”, „dialect ancestral”, idealul „omului independent, care trăiește de pe urma muncii sale” etc.). Această atitudine este ilustrată în mod elocvent de comentariul unui ceh din patria-mamă la filmul documentar despre cehii din Banat, publicat și pe un portal video: *Vor ajunge să regrete că au plecat. Așa cum a spus și omul din film, copiii săi nu vor mai ști de unde vine mâncarea, care avea un gust mult mai bun în sat. Familiile își aveau pământurile proprii, pe care se puteau gospodări. Ele aveau la dispoziție case gata construite de bunicii lor.*⁴⁴ În același sens, un turist din Praga ne-a declarat în 2013: *Stăm la bunica Karbulova, care are și o vacă. Soțul ei a murit acum un an. Au avut și cai, dar acum nu mai are. Are trei copii, care trăiesc toți în Republica Cehă. Ei stau acolo, iar ea trăiește singură aici. Și are două case de care trebuie să se ocupe. Însă cred că le va închide în*

41 Primul festival de acest fel a fost organizat la Eibenthal, în 5-6 iunie 1993, sub denumirea de Festivalul Folclorului Ceh (Kukucska 2016: 201).

42 Vezi știrea Observator TV publicată pe YouTube. Data publicării: 17 august 2017. Adresa web: <https://www.youtube.com/watch?v=2JkxnmPI6IU>. Data accesării: 12. 03. 2018.

43 Folosim aici termenul în sensul stabilit de István Horváth, care l-a introdus pentru desemnarea „tipului de migrație” specific populației evreiești și germane care a părăsit România (vezi Horváth 2012: 199).

44 În original în engleză: *They will regret leaving. Like the man said, his kids didnt know where the food came from and the food tasted much better in the village. Their families had land there they could of farmed. Free houses were available from their grandparents.* Comentariu public pe YouTube la filmul documentar *Cehii din Banat. Minorități în tranziție* (2013), 9 martie 2018.

*octombrie și se va muta la copii, în Republica Cehă. Și se va închide încă o casă. Și va fi sfârșitul unei istorii de două sute de ani.*⁴⁵

Majoritatea turiștilor cu care am stat de vorbă au menționat printre motivele pentru care vizitează aceste sate atracțiile turismului rural, dar și posibilitatea contactului personal cu dialectul ceh arhaic, cu folclorul interpretat în această limbă și cu stilul de viață rural, de factură premodernă, sau cu o perspectivă istorică de 150-200 de ani.

Sinteză • Studiul nostru s-a concentrat asupra cauzelor emigrării cehilor din România în patria-mamă, după schimbarea de regim din 1989, precum și asupra discursurilor despre etnicitate asociate cu acest proces. În paginile precedente am comparat discursurile etnicizante, legate de localitate, ale populației indigene, îmbătrânite, cu cele ale cehilor emigrați în patria-mamă, dar și cu discursurile turiștilor cehi care „descoperă” aceste sate după schimbarea regimului. Raportarea la localitate a populației rămase în sat este definită de sentimentul existențial al dificultății din ce în ce mai alarmante de a asigura traiul de zi cu zi și de a menține forma de viață comunitară, din cauza declinul economic de după tranziție, dar și a izolării satelor. Același sentiment îl trăiesc însă și cehii care au emigrat și nu își mai folosesc casele decât în perioada concediilor de vară sau în timp vizitelor efectuate în vederea cultivării legăturilor familiale și de rudenie. În același timp, activitatea turistică orientată spre această regiune a cehilor din patria-mamă contribuie la revalorizarea etnicității ceh.

Traducere de Lóránd Rigán

45 În original în engleză: *We live by grandma Karbulova, and she has a cow, but her husband died. One year ago. They had horses, and they don't have anymore. But she has three children, and all of them are in Czech Republic. They live there, and she is alone here. She has two houses to take care about. And in October, I think, she will close it, and she will move to Czech Republic to her children, and another house will be closed. And it is a finish of a 200 years history.* Tomas Cejp, Praga/Sfânta Elena (*Cehii din Banat...* 2013).

Obiectivul volumului este elaborarea unei descrieri în stil monografic a situației minorității cehe din Banat (România). Acesta cuprinde următoare capitole tematice: contextul istoric al colonizării, dinamica demografică, organizarea vieții politice și economice, sistemul educațional, organizarea vieții eclesiastice și religioase, organizarea, locurile și ritualurile memoriei, elementele patrimoniului cultural și formele de preservare a tradițiilor populare ale minorității cehe, un studiu despre perioada postdecembristă, cu accent deosebit pe sistemul instituțional și pe relațiile cu statul ceh, precum și prezentarea amplă a cronologiei minorității cehe.

ISBN 978-606-8377-58-2

EDITURA INSTITUTULUI
PENTRU STUDIEREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE